

Háda Béla:¹ Árnyjáték – Észak-Korea játszmája az elszigeteltségből való kitörésért

Vezetői összefoglaló

- A joggal történelmi mérföldkőnek tekintett, 2018. június 12-i amerikai–észak-koreai csúcstalálkozó óta a Koreai-félsziget atomfegyvermentesítését célzó tárgyalások lényegében elakadtak.
- Ennek legfőbb oka, hogy mindkét fél saját tárgyalási menetrendjét kívánja ráerőltetni a másikra. Az észak-koreaiak számára azonban létfontosságú, hogy a maximális engedményeket kapják a leszerelésért cserébe.
- Maga a csúcstalálkozó és a tárgyalások ténye is nagy győzelem Kim Dzsong Űn északi vezető számára, ennél azonban lényegesen többet akar. Biztonsági garanciákat és nemzetközi forrásokat a gazdaság gyors fejlődő pályára állításához, melyekkel megkérdőjelezhetlenné teheti vezetői kvalitásait.
- A nukleáris arzenálról való teljes lemondás még formailag sikeres tárgyalások esetén sem valószínű. Észak-Korea elitje egy ellenséges világban látja önmagát, amellyel szemben a végső stratégiai biztosíték nem nélkülözhető.
- Donald Trump habitusa végeredményben előnyös volt a párbeszéd kibontakoztatásához, de politikai szinten túl sokat tett fel annak sikerére. Nem kizárható, hogy hajlamos lesz a megalkuvásra annak érdekében, hogy eredményekről számolhasson be.

Az élénk nemzetközi figyelemtől kísért 2018. június 12-i amerikai–észak-koreai csúcstalálkozó kissé ködösen megfogalmazott záródokumentuma már születésének napján komoly kritikákat váltott ki az elemzők többségéből. Jelen sorok szerzője azonban csak fenntartásokkal osztotta a pesszimizmust, sokkal inkább a megindult párbeszéd fejleszthetőségét és a realitások elfogadását emelte ki a folyamat interpretációjaként. Ezt mostanáig tartom, nem tagadható azonban, hogy a találkozó óta eltelt hónapokban nem történt komoly előrelépés a megállapodásban foglaltak végrehajtására, sőt, inkább a tárgyalások megakadását tapasztalhatjuk. Mindez joggal támaszt kételyeket a tekintetben, hogy valóban új korszak nyílt-e a két hírhedten ellenséges állam viszonyában. A tárgyalási folyamat jövője persze még bizonytalan, de a helyzet mindenképpen indokolja, hogy néhány gondolat erejéig foglalkozzunk annak hátterével és mozgatórugóival, elsősorban Észak-Korea szempontjaira összpontosítva.

A gyengeség kényszerei

A kelet-európai rendszerváltások és különösen a Szovjetunió összeomlása merőben új helyzetet teremtett a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság (a továbbiakban Észak-Korea, vagy KNDK) számára is. Noha az alulról jövő kezdeményezések elfojtása mellett a pártállami elit itt esélyt sem kívánt adni egy hasonló fordulatnak, aligha volt tovább tartható az elképzelés, hogy a szocializmus az emberiség fejlődésének természetes és elkerülhetetlen célja, mely végeredményben az egész világon győzedelmeskedni fog. Szerencséjére a phenjani rezsimnek nemcsak egy elképzelt, utópisztikus jövőről volt üzenete, annál azért többet tudott nyújtani alattvalóinak: nézetei vannak a koreai történelem több évezredes fejlődéséről, a

nemzeti teljesítményekről és katasztrófákról, valamint nem melleleg a közelmúlt konfliktusairól is. Erre támaszkodva az északi állampárt ideológiája nem vált ellentétessé a nemzeti eszmével, sőt, kommunikációjában állandó szerepet játszik a koreai nemzeti érdekek és értékek védelmezése. Amellett tehát, hogy rendszerváltásról

¹ Dr. Háda Béla (hada.bela@uni-nke.hu) az NKE SVKK tudományos munkatársa.

szó sem lehetett, a Koreai Munkapártnak a megváltozott világpolitikai környezetben is volt érvényes mondani-valója népe számára, vezetői pedig erős elszántságot mutattak pozícióik megőrzésére.

Noha a nemzetközi szankciók erősen korlátozni igyekeztek külkereskedelmi és külkapcsolat-építési törekvéseit, valójában azt sem állíthatjuk, hogy Észak-Korea feltétlenül partnerek nélkül maradt volna a 21. századra. Még 2018-ban is 164 önálló állammal tart fenn diplomáciai kapcsolatot, 47 országban működtet nagykövetséget, míg Phenjanban 24 országnak van külképviselete.² Mindez a nyugati sztenderdekkel összevetve kétségkívül nem sok, de teljes nemzetközi kitaláltságot azért messze nem tükröz. Leginkább a térségben igen fontos szerepet játszó USA, Japán és persze a hivatalosan el nem ismert Dél-Korea hiányzik azon államok sorából, amelyekhez diplomáciai viszony fűzi. Ráadásul Észak-Korea külkapcsolataiban mindig is két óriás szomszédjának, a Kínai Népköztársaságnak és a Szovjetunióknak, majd Oroszországnak a támogatása volt a kritikus fontosságú elem. E két állam pedig továbbra is ott áll mögötte, még ha támogatásuk nagyságrendje érdemben el is tér egymástól. Segítségükkel az északi rezsim a nemzetközi szankciópolitika hatásait is oly mértékben tudta enyhíteni az elmúlt több mint egy évtized folyamán, hogy az végső soron nem kényszeríthette térdre.

Mindez persze közel sem jelenti azt, hogy a helyzet ideális lenne a számára. Az 1990-es évek legelejétől kezdve legalább két olyan hosszú távú alapfolyamatot érdemes vizsgálnunk, amelyek a nagyhatalmi cinkosság és támogatás mellett is érdemben rontották Észak-Korea érvényesülésének feltételeit.

Az első és legfontosabb ezek közül a gazdasági feltételrendszer. Létrejöttének időszakában Észak-Korea még fejlettebb területnek számított a déli országnál. Ásványi nyersanyagkészleteinek és a japán gyarmati időszakban (1910–1945) itt eszközölt ipari beruházásoknak köszönhetően fejlődési kilátásai is sokkal kedvezőbbnek tűntek. Noha a koreai háború (1950–1953) sok mindent tönkretett, a félsziget két államának fejlődése hosszú ideig hasonló ütemben zajlott, és egyáltalán nem tűnt úgy, hogy észak feltétlenül vesztes helyzetben lenne ebben a versenyben. Egészen az 1970-es évek közepéig, mikortól a déliek egy főre jutó GDP-je elkezdett látványosan gyors ütemben távolodni az északiakétól – persze pozitív irányba. A folyamat, mely azóta is zajlik, a hidegháború végére már kimagyarázhatatlan fölényt eredményezett Dél-Korea javára az életviszonyok és a finanszírozható célok tekintetében egyaránt. Ráadásul az 1990-es évek közepére a Kínai Népköztársaság egy főre jutó GDP-je is megelőzte az észak-koreait (szintén gyors ütemben távolodó tendenciával, és persze nem függetlenül a kilencvenes évek északi gazdasági válságától), aminek következtében Észak-Korea egy regionális szinten alapvetően kedvező gazdasági alapokkal bíró területből az északkelet-ázsiai térség messze legszegényebb államává vált. 2017-re Dél-Korea GDP-je már több, mint harmincszor akkora volt, mint északié.³ Utóbbi még 2013-ban is nagyjából akkora értéket képviselt, mint Dél-Koreáé a hetvenes években.

Ehhez szorosan kapcsolódik a másik alapvető fontosságú tendencia, a fegyverkezési arányok és feltételek megváltozása. A SIPRI évről évre publikálja statisztikáit a világ országainak fegyverkezési ráfordításairól. Közöttük persze a tizenöt legnagyobb katonai költségvetéssel rendelkező ország adatait kíséri a legnagyobb szakmai érdeklődés. Észak-Korea biztonságpolitikai környezetét meghatározó valamennyi állam ott található ebben a szűk „elit klubban”. Közülük Dél-Korea 2017-ben a 10. legnagyobb hadügyi költségvetéssel rendelkező állam volt, jöllehet nemzeti össztermékének mindössze 2,6%-át fordította honvédelmi célra.⁴ Észak-Korea esetében a hasonló információkban sok a bizonytalanság, de abban egyetértés van a kutatók között, hogy az éves gazdasági termelés átlagosan több mint 23%-át felemészítő katonai költségvetés (mely arányát tekintve a legmagasabb hasonló ráfordítás a világon) valójában olyan összeget takar, amely csak töredéke a déli „testvérállam” védelmi büdzséjének. A már említett bizonytalanság mellett, a becslések két szélső értékével számolva Szöul 4-9-szer akkora összeget költ katonai célokra évente, mint Phenjan. Nem meglepő módon ez komoly nyomot hagyott a fegyveres erők általános technikai színvonalán és műveleti képességein. Bár ez a pusztán statisztikákra tekintve

² Daniel WERTZ: [DPRK Diplomatic Relations](#), [online], 2016. 08. Forrás: The National Committee on North Korea [2018. 10. 27.].

³ Prableen BAJPAI: [North Korean Vs. South Korean Economies](#). [online], 2015. 04. 05. Forrás: Investopedia [2017. 11. 21.].

⁴ SIPRI: [Military expenditure by country, in constant \(2016\) US\\$ m., 2009-2017](#). [online], 2018 Forrás: sipri.org [2018. 10. 22.]; SIPRI: [Military expenditure by country as percentage of gross domestic product, 2003-2017](#). [online], 2018. Forrás: sipri.org [2018. 10. 22.].

nem is szembeötlő, a számok mögött napjainkra komoly tartalmi különbségek húzódnak meg. Viszonylag széles körben használt adatok szerint Észak-Korea békeidőben még mindig valamivel nagyobb haderővel rendelkezik, mint Dél. Különösen az élőerő létszámára igaz ez, amely csaknem kétszerese a demilitarizált zóna déli oldalára rövid időn belül felzárkóztatható erőnél. A valóság azonban az, hogy a dél-koreai egyike a Föld legfejlettebb fegyveres erőinek (különösen a flotta és a légierő tekintetében), míg Észak-Korea fegyverrendszerei – a ballisztikus rakétákat leszámítva – többnyire az 1970-es évek technikai színvonalát képviselik, jelentős részük működőképességéhez már a koránál fogva is komoly kétségek férhetnek. Szemben a koreai háború időszakával, ma már egyáltalán nem valószínű, hogy egy hagyományos fegyveres konfliktusból Észak kerülne ki győztesen. Éppen ezért, ha az ország valami módon újabb fegyveres konfliktusba keveredne, az semmiképpen sem maradhatna meg a hagyományos keretek között – már persze akkor, ha esélyt akar a neki kedvező kimenetelre.

Végeredményben a fentiek azt jelentik, hogy Phenjanból a huszadik század végére egy olyan államot irányítottak mely egyre nagyobb hátrányba került potenciális riválisaival szemben és ebből következően egyre inkább rászorult nagy barátainak támogatására. Nyilván ez egy ideig még élhető állapot lett volna, látni kell azonban, hogy e helyzet összeegyeztethetetlen az észak-koreai stratégiai kultúrával. Napjainkban már jól ismert az 1950-es évek végén meghonosított dzsuce ideológiai rendszer, mely az észak-koreai állam politikájának eszmei alapjaként szolgál. Általában az önerőre való támaszkodást emelik ki központi elemeként, melynek katonai/biztonságpolitikai dimenziói különösen erősek. Fontos azonban, hogy a dzsuce a gazdasági és kulturális fejlődés tekintetében is kívánatosnak tekinti a saját alapokból való építkezést, ami nem mellesleg szoros összefüggést mutat a koreai történelem már említett összetett értelmezésével. Utóbbi számos alkalmat nyújt arra, hogy a koreai nép több évezredes történelmének kríziseit és katasztrófáit jobbra az erő hiányával magyarázzák, amely végül idegen hatalmak játékszerévé degradálta a hazát, végén a mélyponttal, a Japán általi gyarmati alávetettséggel. A külföldiek aspirációinak ellenállni képes erő megszerzése így a megmaradás és érvényesülés záloga. Ez szervesen egészült ki azzal a megfontolással, hogy mindenképpen elejét kell venni annak, hogy az ország jövőjéről a „feje felett” döntsenek a vezető hatalmak. Kínára és Oroszországra pedig ez éppúgy érvényes, mint a többiekre.

A legbizonytalanabb pont e tekintetben Washington ellenséges beállítódása volt, mely az 1953. évi tűzszünet dacára az eltelt évtizedek alatt sem csillapodott. Az északiak számára alapvető törekvés, hogy a tűzszünetet végre békeszerződés zárja le, mely elismeri a phenjani kormányzatot. Felfogásuk szerint amíg ez nem történik meg, biztonságról nem lehet beszélni. Hogy ezt kikényszerítsék, egyenrangú félként kellett fellépniük az USA-val szemben, amihez a két állam közötti elképesztő potenciálbeli különbségek miatt mindössze egyetlen eszköz kínálkozott: a nukleáris fenyegetés.

Mindezzel azért érdemes ilyen hosszasan foglalkoznom, hogy láthassuk: a saját pozíció megerősítését célzó erőfeszítések akár a nukleáris fegyverkezés kockázatainak felvállalásával is nem pusztán a pártállami elit hatalmon maradását célozták (persze azt is), hanem az egyéb hagyományos eszközrendszer elégtelensége miatt a KNDK stratégiai szükségleteit is csak így látták kielégíthetőnek.

További nagyon fontos tanulságokat hordoztak a kilencvenes évek nagy észak-koreai éhínségének idején tapasztaltak. Ekkor az országba érkező élelmiszersegélyek mintegy 75%-át négy állam adta össze: a Kínai Népköztársaság, Dél-Korea, Japán és az Egyesült Államok.⁵ Észak-Korea elitje megértette, hogy bármekkora ellenszenvvel is viseltessenek iránta, a térségben érdekelt hatalmak szemében a gyors és kontrollálatlan összeomlásnál még a rendszer (persze ideiglenesnek gondolt) fennmaradása is elfogadhatóbb. Ez a status quo megőrzését ösztönözte számukra, ami időt adott Phenjannak és kijelölte sajátos játszmájának kereteit. Igyekezett tudatosítani a nemzetközi közvéleményben, hogy a Koreai-félsziget ügye továbbra is megoldatlan, sőt, mint ilyen, az egyik legfontosabb kérdés. Az időről időre elmélyülő válságok a félsziget két állama között így egyszerre

⁵ Jacob WANG: [An Overview of Humanitarian Aid to North Korea](#). [online], 2018. 02. 02. Forrás: The Claremont Journal of Law and Public Policy [2018. 10. 23.].

szolgáltak bel- és külpolitikai célokat.⁶ És ez nem csak a déli testvérállammal vagy az USA-val szemben nyilvánult meg.

Észak-Korea első alkalommal még 1998-ban lőtt át egy ballisztikus rakétát Japán felett.⁷ Ezt további hasonló „kísérletek” sora követte. Mindebben persze egyszerre volt ott a provokáció és a hatalmi erődemonstráció szándéka. Ha van olyan nép, amely mindkét Koreában egyöntetű ellenszenv tárgya, az a japán. Mindez a két történelmi állam konfliktusos múltjából fakad, melynek mélypontja a félsziget feletti japán gyarmati uralom volt. Az emlékezetpolitika által őrzött súlyos múltbéli traumák miatt a Tokióval szembeni kemény fellépés népszerű a koreaiak körében, és nemcsak az ellenséges északi gesztusokat ösztönözte, hanem például azt is, hogy számos stratégiai érdekezésségük ellenére Szöul sem épített ki bizalmi kapcsolatot a szigetországgal. Az északi rakétakísérletek következményeikben azonban messze túlmutatnak a nemzeti ellentéteken. Japán ugyanis nem melleleg az észak-koreai fenyegetésre hivatkozva indokolta meg az ország védelempolitikai „normalizációjának” programját, érveit pedig az adott körülmények között nehéz figyelmen kívül hagyni. Abe Sinzó japán kormányfőnek így paradox módon a kezére játszott az agresszív észak-koreai magatartás, noha nincs okunk kételkedni abban sem, hogy Tokióban valóban komolyan aggódnak Phenjan politikája miatt. Az utóbbi évek folyamán felgyorsult a japán védelempolitikai mozgástér szélesítése. 2015-ben (2016. márciusi hatállyal) a törvényhozás a kormányzó Liberális Demokrata Párt kezdeményezésére felhatalmazta a fegyveres erők szerepét betöltő Önvédelmi Erőket arra, hogy akár szövetségi keretek között is tevékenykedjen az ország védelmében, valamint arra, hogy a szövetségesek támogatása céljából kezdeményezően is felléphessen.⁸ Utóbbi egy komoly akadály leépítését jelentette, mert ettől kezdve az Önvédelmi Erők nem kizárólag a korábban létező, minimálisan elégséges ellenlépéseket rögzítő keretben mozoghatnak. Nem meglepő, hogy ez feltámasztja a térség államaiban a japán nagyhatalmiság gyászos történelmi emlékezetétől táplált félelmeket. Ez persze inkább a propagandára való fogékonyságot erősíti, a realitásokhoz kevés köze van. Kína és Észak-Korea elitjét aligha azért aggasztja a japán védelempolitika reformfolyamata, mert a szigetország katonai inváziójától tartanak, hanem mert a stratégiai elképzeléseiben egyre erősebb amerikai elköteleződést mutató állam katonai mozgásterének bővülése végeredményben azt az amerikai szövetségi rendszert teszi ütőképesebbé Északkelet-Ázsiában, melynek legfontosabb tagja éppen Japán.

Emellett a ballisztikus rakéták jelentette fenyegetésre hivatkozva Tokió fejlesztette rakétavédelmi képességeit az amerikai Aegis rendszer adaptálásával,⁹ amely ugyanakkor a kínai csapásmérő erők hatékonyságát is csökkenti. A példa ráadásul Dél-Koreában is követésre talált, itt a THAAD rakétavédelmi rendszer telepítésére került sor az északi fenyegetésre hivatkozva, és ennek elvi jogosságát szintén nehéz kétségbe vonni, ha figyelembe vesszük, hogy Dél-Korea sűrűn lakott városi térségei (főként Szöul és Incson) mennyire sebezhetők az északi tömegpusztító fegyverektől.

Mindez persze cseppet sem mérsékli Kína ellenkezését a folyamattal szemben. Észak-Korea nukleáris ambíciói így amellet, hogy kellemetlen kérdéseket inspirálnak a kínai (szuper)hatalmi befolyás valódi erejéről, még közvetlen sérelmet is okoznak az ország stratégiai érdekeinek.

Emelkedő téttek

⁶ Lásd például a Kim Dzsong Il egészségének 2008. évi megrendülését követő erődemonstrációkat. CSOMA Mózes: *Korea története – a két koreai állam történelemszemléletének összehasonlításával*. Antall József Tudásközpont, Budapest, 2018. 289–290. o.

⁷ *North Korea's Ballistic Missile Program*, [online]. Forrás: www.nonproliferation.org [2018. 11. 12.].

⁸ *Japan's Legislation for Peace and Security*, [online], 2016. 03. Forrás: Ministry of Foreign Affairs, Government of Japan [2018. 11. 12.].

⁹ A rendszert 2020-ig tovább kívánják fejleszteni.

Az Egyesült Államok egészen a legutóbbi időkig kevésbé volt hajlamos Észak-Korea igényeinek figyelembevételére, ami egyértelművé tette Phenjanban: a várt békemegállapodásra aligha kerülhet sor. Mikor az ország 2003-ban kilépett az atomsorompó-szerződésből és deklarálta nukleáris ambícióit, valójában már egy több évtizedes folyamat lépett záró szakaszába. Nem sokkal később, 2006. október 9-én (a KNDK hivatalos megalapításának ünnepnapján) működésbe is lépett az ország első kísérleti nukleáris robbanóeszköze,¹⁰ új szakaszt nyitva a Koreai-félsziget válságának történetében. A nemzetközi közösség reakciója a szokványos volt: diplomáciai erőfeszítések és szankciópolitika kombinált alkalmazása. Észak-Koreával szemben a hagyományos módszerek ritkán vezetnek eredményre. Különösen igaz volt ez a nukleáris fegyverkezéstől való eltántorítására, amit a rezsim elitje az egyik legfontosabb kérdésként kezelt, melytől az egész rendszer jövője függhet.

Jelen sorok szerzője Péczeli Annával és Tálás Péterrel társszerzőként 2017-ben már foglalkozott egy elemzésben az észak-koreai atomprogram rövid történetével.¹¹ Ehelyütt nem lenne érdemes megismételni ezt, arra azonban fel kell hívni a figyelmet, hogy a nukleáris program erős nemzetközi ellenérdekeltség mellett is sikert mutatott fel, amiben persze nagy szerepet játszott, hogy Kína és kisebb mértékben Oroszország – bár ismerték az esetleges észak-koreai atomhatalmi képességekből fakadó kockázatokat – a rezsim stabil fennmaradásához kapcsolódó érdekeiknek engedve a büntetőintézkedések szorításából menekülési utakat tartottak fenn az észak-koreai gazdaság számára. Tették mindezt annak ellenére, hogy a 2006 után sorban elfogadott ENSZ BT-szankciókat ők is elfogadták. Ezzel persze erősen függő helyzetbe hozták Phenjant maguktól, hiszen az említett kiskapukat bármikor kedvük szerint bezárhatták. A dolog sajátos ellentmondásossága különösen kínai viszonylatban vált szembeszökővé. A kínai pártállami elit – amennyire ezt tudni lehet – közel sem nézi akkor szimpátiával az észak-koreai rezsim elitjét, mint ahogy azt a számára nyújtott támogatás mértékéből következtetni lehetne. Peking igyekezett rábeszélni a phenjaniakat egy olyan típusú reformprogramra, amelyet a népköztársaságban évtizedekkel ezelőtt kezdtek el. A kétezres évektől ki is alakult egy fejletlen, megtúrt kapitalizmus az országban, melyet az elmúlt évek felülről vezérelt, de a városokban markánsan érzékelhető technikai fejlődése egészített ki. Mindezzel a rezsim egészen napjainkig elviselte a szankciók hatásait. Sőt, az elmúlt években még tapasztalható gazdasági növekedést is fel tudott mutatni. Ehhez azonban hozzá kell tennem, hogy igen alacsony bázisról induló, a szegény ázsiai országok mércéjével mérve igencsak kis mértékű (átlagban évi 1,5% 2010 óta), hektikusan mozgó növekedésről beszélünk,¹² amely nem eredményezhet érdemi felzárkózást a régió fejlettebb államaihoz, de azt jól dokumentálja, hogy a helyzet a gazdasági összeomlástól is távol áll.

Egyúttal azonban azt is tapasztalhattuk az elmúlt egy év során, hogy a gazdasági nyomásgyakorlás nem teljesen hatástalan az északiak magatartására. Ennek kulcstényezője azonban hosszú ideje a Kínai Népköztársaság. Donald Trump az amerikai–észak-koreai szembenállás 2017-es mélypontra kerülésekor joggal hangoztatta, hogy a szankciós politika hatása a kínai hozzáálláson múlik, a pekingi stratégiai szempontokat pedig figyelmen kívül hagyta ezzel kapcsolatban, lévén, hogy azok szem előtt tartása nem az ő dolga volt. Különösen azért, mivel az amerikai külügy szintén jól tudta, hogy Peking és Moszkva azért is nyújt lehetőséget Phenjannak a szankciók részbeni kijátszására, hogy ezzel az amerikai stratégiai érdekek érvényesülését akadályozzák és alkupozíciót teremtsenek maguk számára a másik érdekelt féllel szemben is. Ugyanakkor az északi erődemonstrációk fentebb már említett következményei a regionális védelempolitikai trendekre már 2017-ben azt a véleményt erősítették, hogy a félsziget válságának eszkalálódásában végeredményben Peking sem érdekelt, ezért nem reménytelen a megnyerése a KNDK-val szembeni nyomásgyakorláshoz. A kínaiak ezt végül – gondosan

¹⁰ Kelsey DAVENPORT: [Chronology of U.S.-North Korean Nuclear and Missile Diplomacy](#), [online], 2017. Forrás: armscontrol.org [2017. 09. 01.].

¹¹ HÁDA Béla – PÉCZELI Anna – TÁLAS Péter: [Észak-Korea: az önmagába zárt atomhatalom](#). [online], 2017. 09. 05. Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések 2017/21. Forrás: svkk.uni-nke.hu [2018. 10. 22.].

¹² Lásd: [Gross Domestic Product Estimates for North Korea in 2017](#), [online], 2018. 07. 20. Forrás: The Bank of Korea [2018. 10. 29.].

ügyelve arra, hogy ne tűnjön az amerikai követelések előtti meghajlásnak – a nyersanyagimport visszafogásával tették meg.

Gyorsan meg is mutatkoztak ennek hatásai: az addig sokéves összehasonlításban éppen kimagasló bővülést mutató gazdaság hasonlóan látványos szabadesésbe kezdett (a 2016. évi 3,9%-os GDP-növekedést 2017-ben 3,5%-os recesszió követte). Az északi bányáipar teljesítményének 11%-a, a nehéziparénak több mint 10%-a veszett el egy év alatt.¹³ Nem kétséges, hogy ez is hozzájárult Phenjan tárgyalási készségének erősödéséhez 2018 első felében, az események időzítése azonban alaposan a kezükre játszott. A nukleáris program eredményei addigra ugyanis már új stratégiai helyzetet teremtettek, melynek kulcsmomentumai a 2017. augusztus-szeptember folyamán lezajlott kísérletek voltak.

A 2017 szeptemberében, ez idő szerint utolsóként működésbe hozott észak-koreai nukleáris robbanóeszköz hatóereje elterjedt becslések szerint 100 kilotonna körül lehetett, ami nagyjából ötszöröse a nagaszaki atombombáénak. Ez valójában igen kicsinek számít a konvencionális atomhatalmak jelentősebb, a hidegháború évtizedeiben lezajlott kísérleti robbantásaiéval összevetve. Érdekességét sokkal inkább az adta, hogy Phenjan állítása szerint ekkor már egy hidrogénbombát sikerült működésbe hozni, ami jelentős minőségi ugrást jelent az addigi eszközeikhez képest.¹⁴ Észak-Korea szinte minden szempontból a legkisebb kapacitásokkal bíró atomhatalom napjainkban, ez azonban még így is elegendőnek tűnik a politikai célok valóra váltásához. A „szinte” kitélt a fegyverek célba juttatásának képessége indokolta. Még 2017. július 3-án, az amerikai függetlenség napjának előestéjére időzítve került sor a Hwasong-14 ballisztikus rakéta sikeres tesztkilövésére, mellyel Phenjan már egyértelműen átlépte az interkontinentális küszöböt.¹⁵ Sőt, a szóban forgó hordozóeszköz 10 000 km körülire becsült hatótávolságával már az Egyesült Államok kontinentális területeit is elérheti. A ballisztikus rakéták fejlesztési programja egyébiránt ázsiai összehasonlításban igen sikeresnek mondható. Észak-Korea impozáns előrelépést dokumentálhatott a 2017. évi kísérletekkel. Különösen, ha figyelembe vesszük, hogy a hivatalosan 1998 májusa óta atomhatalomnak számító Pakisztán még csak közepes hatótávolságú ballisztikus rakétákkal rendelkezik, míg India 2012 áprilisában lépte át – szerény mértékben – az interkontinentális hatótávolságot Agni-V rakétájával. Az észak-koreaival összevethetően hatékony hordozóeszköz rendszerbe állítása azonban mindkét országban még csak a jövő dédelgetett tervei között szerepel.

A fentiek mellett érdemes a belpolitikai, sőt, a személyes ambíciók világához tartozó tényezőknek is rövid figyelmet szentelnünk a jelenlegi helyzet értelmezésekor. 2011 decemberében a Kim-dinasztia harmadik generációjának képviselőjében hatalomra került Kim Dzsong Űn jelentős dilemmával találta szemben magát. Akkor 29 évével túl fiatal volt a konfuciánus értékektől átítatott társadalom legfelsőbb vezetőjének. Messze nem rendelkezett államalapító nagyapja Kim Ir Szen és elhunyt apja, Kim Dzsong II karizmájával és évtizedeken át kidolgozott személyi kultuszával. Saját családját sem kímélő leszámolásokkal, demonstratívan kegyetlen kivégzésekkel szilárdította meg a hatalmát a katonai és pártelit felett.¹⁶ Ugyanakkor nemcsak saját népének kellett bizonyítania elszántságát, hanem a külföldnek is. Támadó szellemű megnyilvánulásai hamar kielezték a viszonyt Dél-Koreával és az Egyesült Államokkal. Az örültségéről, kóros megnyilvánulásairól szóló publicisztikai eszme-futtatások azonban, ha vonzották is az olvasókat, igencsak torz, objektív szakmai mércével értékelhetetlen képet festettek róla. Bár Észak-Korea rossz helyzetéből fakadóan szembetűnően nagyobb kockázattal járó külpolitikát folytatott, mint ami nyugaton megszokott, lépéseit valójában alapos mérlegelés előzte meg. Nem kerülhetjük el ugyanis annak felismerését, hogy minden brutalitása ellenére az északi politika nem nélkülözi a reális megfontolásokat. A vezető elit tagjait pedig közel sem jellemzi a társadalom legnagyobb részét sújtó elszigeteltség a világ alakulásáról szóló információktól. Valójában éppen ellenkezőleg: jól képzett és tájékozott

¹³ Uo.

¹⁴ North Korea nuclear test: Hydrogen bomb 'missile-ready' [online], 2017. 09. 03. Forrás: BBC News [2018. 11. 12.].

¹⁵ Kelsey DAVENPORT: Chronology of U.S.-North Korean Nuclear and Missile Diplomacy, *i. m.*

¹⁶ Erről például: North Korea TV announces execution of Chang Song-thaek, [online], 2013. 12. 13. Forrás: BBC News [2018. 11. 12.]; North Korea 'executed five security officials with anti-aircraft guns' over false reports, [online], 2017. 02. 27. Forrás: The Telegraph [2018. 11. 12.].

emberek ők, akik világos képpel rendelkeznek az ország lehetséges mozgásteréről, politikai vonalvezetésének lényegéről és mindenáron elérendő céljairól, valamint azokról a nemzetközi folyamatokról, melyek érvényesülésük kereteit meghatározzák.¹⁷

A konfuciusus felfogás szerint egy nagy vezetőnek legalább egy nagy tettet kell végrehajtania működése során, amellyel kivívja helyét a történelem hősei között. Nagy figyelmet is fordított a KNDK állami médiája az elmúlt évtizedekben arra, hogy az aktuálisan regnáló vezér emberi nagyságát és különlegesnek vélt teljesítményeit hangsúlyozza a lakosság számára. Kim Dzsong Ünnek sok szempontból szerencséje volt. Uralmának kezdetére országának atomprogramja már érett eredményeket mutatott fel, és a ballisztikusrakéta-program is olyan stádiumba lépett, amely reményt adott arra, hogy saját nagy tette az USA-val való békemegállapodás kikényszerítése lehet. Ennek persze semmi köze nem volt a fiatal diktátor állami kommunikáció által sugallt zsenialitáshoz, egyszerűen az évtizedek óta folyamatban lévő munka érett be a számára kedvező időben. Mit sem változtatott azonban ez a lényegen: ha kockázatok mellett is, de megteremtődött az esély a történelmi tetre.

Észak-Korea sikere

2017 őszére Washingtonban három katonai forgatókönyv került az asztalra Észak-Koreával szemben. Kezdetől fogva látszott azonban, hogy mindegyik irreális, kettő a vállalhatatlan (és részben kalkulálhatatlan) mértékű kockázatok és áldozatok miatt, egy pedig azért, mert aligha lett volna elegendő a phenjani rezsim meghátrálásra kényszerítéséhez.¹⁸ Miután az amerikai szakértők nem zárták ki, hogy az ázsiai ország valóban képes a hidrogénbomba előállítására is, és ballisztikus rakétái bizonyítottan fenyegethettek amerikai területeket, nyilvánvalóvá vált, hogy Észak-Korea megnyerte a mérkőzést az amerikai tárgyalókészségért. Többé már nem lehet oly mértékben figyelmen kívül hagyni, mint addig. 2017 késő nyarának-őszének eseményei ennyiben számítottak történelmi mérföldkönek. Mindössze az volt a kérdés, hogy ezt a washingtoniak mikor és milyen formában ismerik be. Sajátos módon Donald Trump habitusa, melynek engedve nem esik neheze rá rövid időn belül egymással teljesen ellentétes álláspontokra helyezkednie, még meg is könnyítette ezt a fordulatot.

Mikor 2018 tavaszán az észak-koreai biztonsági szféra magas rangú vezetői jelezték az amerikaiaknak, hogy Kim Dzsong Ün hajlandó lenne tárgyalóasztalhoz ülni Trumppal, a dél-koreai kormány nyomására a Fehér Ház is nyitottnak mutatkozott a párbeszéd ilyen formájára. Nem szokták kiemelni a hírelemzők, de Mun Dzse In dél-koreai elnöknek igen fontos szerepe volt az enyhülésben. Egyértelművé tette az amerikaiak számára, hogy a katonai fellépés – minekután az a koreai nemzet elkerülhetetlen tragédiájához vezetne – akkor sem támogatható, ha történetesen választani tudnának a kedvezőtlenebbnél kedvezőtlenebb forgatókönyvek közül. Ehelyett felvállalta a közvetítést a két, egymást addig válogatott sértésekkel ellátott ellenség között, majd jó érzéssel háttérbe vonult, átengedve a rivaldafényt az arra sokkal inkább áhítozó Trumpnak és Kimnek.

2018. június 12-én, a szingapúri Sentosa szigetén lezajlott USA–Észak–Korea-csúcstalálkozó a történelmi egyedülállósága mellett ennek megfelelően bővelkedett a kifejezetten színpadias jelenetekben. A részt vevő felek profi munkát végeztek a szervezéssel és – tisztában lévén azzal, hogy egy világ figyelt rájuk – a két tárgyaló vezető is igyekezett az eseményt a saját politikai-kommunikációs céljaira felhasználni. Legalább szimbolikus eredmény nélkül egyikük sem állhatott fel az asztaltól, igaz, Kim már azzal is sokat nyert, hogy tárgyalásra tudta kényszeríteni a hivatalban lévő amerikai elnököt, melyre apjának és nagyapjának nem volt alkalma. Bár ez kétségkívül erősítette a legitimitációját, a nagy vezér már említett jelentős tetteinek azért még kevés. A megoldandó feladat észak-koreai részről ekkortól az volt, hogy oly módon tartsák fenn az enyhülés légkörét és a párbeszédet Washingtonnal, hogy közben időt is nyerjenek, és ne kelljen olyan lépéseket tenniük, amelyek valóban komolyan gátolnák a nukleáris program folytatását.

¹⁷ Erről lásd még: CSOMA Mózes: [A Koreai-félszigeten tapasztalható enyhülés háttere](#). [online], 2018. 04. 13. NKE SVKK Elemzések 2018/10. [2018. 11. 12.].

¹⁸ Lásd: HÁDA – PÉCZELI – TÁLAS: *i. m.* 9–10.

Türelemjáték

A phenjaniak 2018 júniusa és novembere között kettős játékot játszottak. Egyrészt tettek bizonyos szimbolikus lépéseket a nukleáris leszerelés irányába, melyek bár nagy médiavisszhangot kaptak világszerte, gyakorlatilag csekély hatással voltak a fegyverkezési program kilátásaira. Többnyire ugyanis olyan tesztelésítményeket érintettek, melyeknek a program korábbi szakaszaiban volt fontos szerepe, vagy kedvezőtlen fordulat esetén viszonylag könnyen pótolhatók. A Punggye-ri földalatti nukleáris kísérleti kamrák berobbanása¹⁹ még a június 12-i találkozót megelőzően, vagy a Tongchang-ri rakétaindító állomás leszerelése²⁰ ezek jellegzetes példái voltak. Észak-Korea különösen a sentosai megállapodást követően arra használta ezeket a gesztusokat, hogy nyomás alá helyezze az USA-t. Mindez ugyanis olyan színben tüntette fel a helyzetet a kevésbé szakértő közönség előtt, hogy Észak-Korea jóhiszeműen áll az enyhülés és leszerelés folyamatához, miközben ezért cserébe semmit sem kap az amerikaiaktól. Részét képezte ennek az „arculatépítésnek”, hogy Phenjanban nyilvános fórumokon felhagytak Donald Trump személyeskedő bírálatával és moratóriumot tartottak fenn a nukleáris- és ballisztikusrakéta-kísérletek terén. Ezzel párhuzamosan azonban arra utaló lépések is történtek, hogy a tárgyalások kudarca esetén a fegyverkezés gyors intenzifikálódására lehet számítani. Erre mutattak az északi rakétabázisok sértetlenségéről tudósító információk,²¹ vagy azok az építési és fejlesztési munkálatok a jongbjoni nukleáris kutatóközpont területén, melyekről nem sokkal a megállapodást követően kerültek ki felvételek.²² Noha az amerikai 38North honlapon publikált műholdas megfigyeléseket jellemzően kiegyensúlyozott, óvatos elemzések kísérték, a széles médianyilvánosságot kapott anyagok – melyek létrejöttével természetesen Észak-Koreában is számoltak – akaratlanul is aláátmasztották ezt a kommunikációs taktikát. A fennen hangoztatott bizalom a két állam vezetői között ugyanis csak diplomáciai gesztus, a valóságtól mi sem állhatna távolabb. Az amerikai fél részéről aligha hagyható figyelmen kívül, hogy a magas szintű kommunikáció lényegében zsarolás hatására jött létre, és nem is ez volt az első hasonló eset a két ország viszonyában.²³

Érzekelni lehetett ugyanakkor azt is, hogy a Korea-közi enyhülés ügyét Északon igyekeztek leválasztani az USA-val zajló folyamatról, már persze amennyire ez lehetséges volt. Mun Dzse In déli elnököt feltűnő tisztelet vette körül a 2018-ban lezajlott Korea-közi csúcstalálkozókon és az itt elhangzott ígéret betartására sokkal komolyabb szándékot mutattak.²⁴ Érdekes például, hogy 2018 októberében a demilitarizált övezetben már valóban fegyver nélkül járőröztek a katonák, híven a szeptemberi csúcstalálkozón kötött megállapodáshoz. A 2018. év három hasonló tárgyalást hozott a két állam vezetői között (április 27; május 26; szeptember 18–20), többet, mint amennyi addig összesen lezajlott. A találkozók elfogadott Panmindzsoni deklaráció²⁵ és Phenjani deklaráció²⁶ egyaránt hitet tesz a nukleáris leszerelés ügye mellett, Szöul tehát nem tekintett el az USA számára is legfontosabb tárgyalási témától. Emellett azonban komoly gesztusokat is tartalmaztak a két testvérállam viszonyának szorosabbra fonása érdekében, és hitet tettek a háborút lezáró békeszerződés megkötése mellett. A

¹⁹ Frank V. PABIAN – Joseph S. BERMEDEZ Jr. – Jack LIU: [The Punggye-ri Nuclear Test Site Destroyed: A Good Start but New Questions Raised about Irreversibility](#), [online], 2018. 05. 31. Forrás: 38 North [2018. 07. 05.].

²⁰ [More Progress on Dismantling Facilities at the Sohae Satellite Launching Station](#), [online], 2018. 08. 07. Forrás: 38 North [2018. 08. 11.].

²¹ Joseph BERMEDEZ – Victor CHA – Lisa COLLINS: [Undeclared North Korea: The Sakkamjol Missile Operating Base](#), [online], 2018. 11. 12. Forrás: [beyondparallel.csis.org](#) [2018. 11. 13.].

²² [North Korea's Yongbyon Nuclear Scientific Research Center: Work Continues on 5 MWe Reactor's Cooling System](#), [online], 2018.08.09. Forrás: 38North [2018. 08. 11.].

²³ Emlékeztet, hogy Bill Clinton leköszönt elnök is zsarolás (két amerikai újságíró túsul ejtése) eredményeképpen látogatta meg 2009-ben az országot. CSOMA: *i. m.* 290.

²⁴ Lásd például: Hyonhee SHIN: [Two Koreas, U.N. forces agree to remove weapons at border](#), [online], 2018. 10. 22. Forrás: Reuters [2018. 11. 12.].

²⁵ [Full text of Panmunjom Declaration](#), [online], 2018. 04. 27. Forrás: The Japan Times [2018. 11. 12.].

²⁶ [Pyongyang Declaration](#), [online], 2018. 09. 19. Forrás: The Korea Times [2018. 11. 12.].

koreai emberek számára napi szinten a fegyveres készültség csökkenése, a szétszakított családok találkozói, esetleg az utazási lehetőségek (korlátozott) megnyílása sokkal meggyőzőbb indikátorai a javuló helyzetnek, mint a Washington–Phenjan-tárgyalások haladása. Nézőpontjuk érthetően különbözik Trump kormányától, és ez egy pontig lehetővé teszi a két tárgyalási folyamat szétválását.

Kérdés persze, hogy – tapasztalva a kitartását az amerikaiak denuklearizációs elképzelései mellett – északon meddig hajlandók elmenni Mun „jutalmazásában”.

A nyugati közvéleményt – és nyilván az olvasót is – leginkább érdeklő kérdés persze az, hogy hová vezethet el mindaz, aminek az USA és a KNDK között napjainkban tanúi vagyunk. Kedvező fordulat esetén megtörténhet-e a Koreai-félsziget teljes nukleáris fegyvermentesítése, míg kedvezőtlen tendenciák vezethetnek-e újabb katonai konfliktushoz? Kellő óvatossággal azt kell mondanunk, hogy jelenleg mindkettőre nagyon csekély esély mutatkozik.

A 2017-es esztendőben körvonalazott, fentebb már említett katonai opciók ma is irreálisak lennének. Ráadásul egyértelmű, hogy Dél-Korea balközép kormánya sem partner egy ilyen megoldásban. Szöul politikailag sokat investált a két testvérállam közeledésébe, egy konfliktus pedig – legyen mégoly korlátozott – a nemzeti katasztrófán kívül semmit nem tartogatna a számára. Ennél még a status quo is sokkal elfogadhatóbb. Sajátos jelenség az is, hogy délen – szigorúan nem hivatalos politikai körökben – adóznak némi elismeréssel az északi tudományos teljesítménynek, és a nukleáris és rakéta program gyors eredményeiben a koreai nemzet különös tehetségének újabb bizonyítékát látják. Ettől persze még mindent elkövetnek annak érdekében, hogy a nukleáris fenyegetés megszüntetésére bírják Phenjant.

Donald Trump kormánya Mike Pompeo külügyminiszter többszöri próbálkozása ellenére sem tudta a leszerelési és békefolyamatot kibillenteni a holtpontjáról. Ennek elsődleges oka az volt, hogy az amerikaiak nem akarták elfogadni az észak-koreaiak azon szakaszolási ütemtervét, mely szerint egy-egy északi lépést a leszerelés irányába Washington egy másik, Phenjan számára fontos lépéssel honorál. Utóbbiak között a koreai háborút lezáró békeszerződés aláírása és a nemzetközi szankciók feloldása különösen fontos helyet kapnának. Washington azonban máshogy képzei a dolgot, és a teljes és befejezett leszerelést előfeltételnek tekinti mindehhez, ami – lévén, hogy a másik fél semmilyen egyéb tárgyalási alappal nem rendelkezik – a legkevésbé sem elfogadható Észak-Korea szemében. Ez azonban még kezelhető probléma, ha az amerikaiak kellő rugalmasságot mutatnak és belátják a felek tárgyalási céljainak aszimmetriáit.

Sajátos dilemmát jelent ugyanakkor, hogy a leszerelési tárgyalások tárgyát képező eszközök, anyagok és létesítmények tekintetében (tehát tulajdonképpen arról, hogy mi mindenről is tárgyalnak) e sorok születéséig sincs konkrét dokumentum az amerikaiak asztalán. Phenjan eddig azzal háritotta a dolgot, hogy nem kíván „bombázási listát” adni azok kezébe, akikkel papíron még hadban áll. Így ezt meg kellene előznie a békeszerződésnek és a sentosai találkozón kilátásba helyezett amerikai biztonsági garanciáknak. Washingtonban mindent időhúzásnak tartják, és az északi magatartás kétszínűségére hivatkozva gyakran kap hangot, hogy Észak-Korea valójában nem is akarja leszerelni nukleáris arzenálját. Utóbbi tekintetben aligha tévednek.

Phenjan részéről ugyanis továbbra sem adott olyan politikai eszköz a nukleáris arzenálon kívül, amelytől a rezsím megfelelő biztonsági komfortot remélhet. Az amerikaiak tárgyalóasztalhoz kényszerítése nagy diplomáciai fegyvertény volt, de afelől kevés illúzió lehet, hogy csak addig maradnak az asztalnál, amíg a számukra kívánatos eredményt el nem érték. Ez pedig az atomfegyvermentes Koreai-félsziget. Márpedig az északiaknak szükségük van a kiharcolható haszonra: a békeszerződésre, a biztonsági garanciákra, a szankciók feloldására, összességében mindenre, ami fejlődésüket felfuttathatja és csökkentheti óriási lemaradásukat Kelet-Ázsia átlagához képest. Ez azt is jelenti, hogy nem igaz, miszerint Phenjan nem akar megegyezést. Csak éppen annak árát nem tudja felvállalni, így a megoldás – amennyiben sikerül beindítani a valódi alkufolyamatot az amerikaiakkal – leginkább a látszat szintjén fog megszületni. Az északiak sokszor emlegetett megbízhatatlan, kétszínű hozzáállása ekkortól válik majd igazi tényezővé a folyamatban. A hidegháború évtizedei alatt épített, titkos földalatti létesítmények sora képes befogadni a nukleáris arzenál és hordozóeszközök legalább egy részét, és

kevés kétségünk lehet afelől, hogy ez meg is történik majd.²⁷ Kérdés, hogy amikor végül összeállításra kerül az amerikaiak által igényelt lista az északi fegyverkészletekről és gyártó/fejlesztő/raktározó létesítményekről, annak tartalma és a valóság között mekkora lesz a különbség. Itt azonban azt is hozzá kell tenni, hogy a szakértői elemzések és a folyamatos műholdas megfigyelések eredményeképpen van egy széles körben elterjedt konszenzus kép az északi nukleáris arzenál valószínű méretéről (mely nagyjából 10-20 működőképes fegyver létezésével számol) és a legfontosabb fejlesztő létesítmények is ismertek, így az északi játéktér e tekintetben igencsak korlátozott. Am a differencia ahhoz éppen elég lehet, hogy igazából ne valósuljon meg a teljes egészében atomfegyvermentes Koreai-félsziget.

Összességében tehát a perspektívák felmérésénél érdemes két kérdést szétválasztani. Az egyik, hogy kialakulhat-e egy, a 2017–2018. évet jellemzőnél stabilabb állapot a Koreai-félszigeten, és van-e kilátás arra, hogy Észak-Korea a jelenleginél szorosabban illeszkedjék be a nemzetközi munkamegosztásba. Erre továbbra is mutatkozik némi igény Phenjan részéről. Különösen érdekes volt, hogy 2018. szeptember 9-én a KNDK fennállásának hetvenedik évfordulóját ünnepelve az állami parádén a korábbiaknál jóval szerényebb szerepet kapott a katonai erődemonstráció, és a koreai kultúra és történelem értékei mellett hangsúlyos volt a gazdasági felemelkedés szükségessége is. Utóbbi már korábban is megjelent Kim Dzsong Űn beszédeiben.²⁸ Még ha Észak-Korea értelemszerűen nem is lesz belátható időn belül gazdag ország, egy gyorsabb ütemű, felzárkózást hozó fejlődés kibontakozásához elengedhetetlennek tűnik a nemzetközi szankciók feloldása és külső hitelekhez, illetve befektetésekhez való hozzájutás. Ennek ismeretében nem állíthatjuk azt sem, hogy Phenjan nem érdekelt egy – a szempontjainak megfelelően kialakult – stabilabb térségben.

A másik kérdés, hogy ennek a stabilabb állapotnak nélkülözhetetlen előfeltétele Észak-Korea teljes és bizonyított nukleáris leszerelése. A válasz ez esetben az, hogy nem feltétlenül. Valójában néhány elrejtett, nyílt színen letagadott nukleáris robbanófej és nem fejleszthető hordozóeszköz önmagukban nem jelentenek elviselhetetlen fenyegetést az USA számára. Az már sokkal problémásabb, hogy a helyi szövetségesek, Dél-Korea, vagy Japán mennyire nyugodhatnak bele egy felemás megoldásba. A minimális igény részükről egy ilyen helyzetben az, hogy megfelelő védelmi eszközrendszerrel és amerikai garanciákkal rendelkezzenek, amelyek semlegesítik az északi fenyegetést. Ezzel viszont inkább erősítik a fegyverkezés intenzitását Északkelet-Ázsiában, tehát végeredményben a stabilitás romlását idézhetik elő.

²⁷ Ld. még: CSOMA Mózes: A Koreai-félszigeten tapasztalható enyhülés háttere. *i.m.*

²⁸ Lásd például: LEE Je-hun – KIM Ji-eun: [Kim Jong-un announces switch to economic development](#), [online], 2018. 04. 23. Forrás: The Hankyoreh [2018. 11. 12.].

Stratégiai Védelmi Kutatóközpont NÉZŐPONTOK 2018/1.

Az „SVKK Nézőpontok” 2010 óta a Kutatóközpont külső munkatársainak tematikus szakpolitikai elemzéseit, értékeléseit közreadó, illetve a Központ munkatársainak szubjektívebb szakmai véleményét közlő időszakos kiadvány.

Az NKE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont független szakpolitikai kutatóintézet, a kiadványaiban megjelenő elemzések, álláspontok, vélemények nem feltétlenül tükrözik a szerkesztőség vagy a kiadó véleményét. Az elemzésben foglalt információk, adatok, megállapítások tájékoztatás céljából készültek.

Kiadó: Nemzeti Közzolgálati Egyetem

Szerkesztés és tördelés:
Bazsó Márton, Tálás Péter

A kiadó elérhetősége:

1581 Budapest, Pf. 15.

Tel: 00 36 1 432-90-92

E-mail: svkk@uni-nke.hu

© Háda Béla, 2018

© Nemzeti Közzolgálati Egyetem, 2018